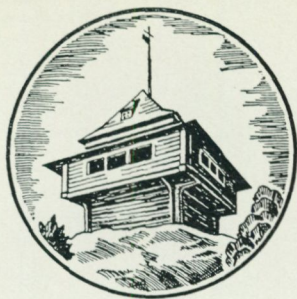

FATABUREN 1969

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1969

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1969

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson ·
Christian Axel-Nilsson
Redigerad av Ernst-Folke Lindberg
Layout: Torsten Stääf
Tryck: Tryckeribolaget Ivar Hægström AB 1969

Pärmens färgbild: Frieriet. Oljemålning av Knut Ekwall. Nordiska museet.

En studie i giftermålsfält

»Try ting äro mig förunderlig, och thet fjerde wet jag icke: Örnens wäg i wädret; ormens wäg på hälleberget; skepets wäg mitt i hafwet; och ens mans wäg til ena pigo.» Så lyder några rader ur Salomos Ordspråk i en äldre översättning. Det är om den fjärde vägen, som ordspråkens författare inte bara finner förunderlig utan om vilken han ingenting vet, följande sidor skall handla. Inte heller här kommer att lämnas något svar men däremot försök göras att ringa in problemet. Såsom ornitologer ringmärker fåglar och följer deras vägar över kontinenterna, så vill vi följa »ens mans wäg til ena pigo» genom att där så är möjligt sätta upp deras hemorter på registerkort, räkna samman och på kartor pricka in ursprung och belägenhet. På detta sätt kan man få fram en sockens s. k. giftermålsfält under en bestämd period. Det är sådana fält vi här närmare skall betrakta.

Vid lokalhistorisk forskning ger en undersökning av en sockens giftermålsfält en god bild av det område, i vilket socknen ingår som en del och inom vilket det har sina intensivaste kontakter. Inom detta område har man att söka de närmaste historiska anknytningsarna. De flesta nyheter och impulser bör ha kommit via detta fält. Det är sällan ett dylikt fält även är en sluten enhet, inom vilken fältets

alla medlemmar har den övervägande delen av sina kontakter. Vanligtvis ingår de yttre delarna av en sockens fält i andra fält. De griper över varandra.

Vid en undersökning rörande giftermålsfält bör man ha i minne att lysningen skedde i kvinnans hemförsamling. Mannen antecknas således icke i sin hemförsamlings lysningsbok, om han gifter sig med en kvinna från annan socken.

Metoden att genom bearbetning av vigsellängder kartlägga ett områdes konstanta kontaktfält har använts vid olika lokalundersökningar.

I en undersökning av John Granlund rörande Runnö i Döderhults skärgård i Kalmarsund ingår även en redovisning av öns giftermålsfält.¹ Granlund motiverar här, varför detta giftermålsfält eller -zon, som det också kallas, är av grundläggande intresse vid en dylik undersökning: »För oss ligger det största intresset i att se den konstanta kontaktzonen. Ty giftermålszonen anger samtidigt det kulturområde, som Runnö närmast hör till. Vi kan bl. a. nu förstå, varför intet djupare kultursamband finns med Öland, trots att åtskilliga kontakter, särskilt kommersiella, upprätthållits med denna ö.» Granlunds undersökning av giftermålsfältet omfattar tiden 1651–1953. De flesta kontrahenterna kommer från den soc-

ken Runnö tillhör samt från de närmast belägna delarna av två grannsocknar. Granlund kommenterar: »Kontaktområdet är under hela denna tid så litet och enhetligt, att man kan karakterisera det som ett isolat.»

I en kulturhistorisk undersökning av Lossen-området i Tännäs socken i Härjedalen redogör Harald Hvarfner för traktens giftermålsfält 1815–1958.² Genom Lossen-bygden går gamla färdvägar både österut mot Hälsingland och västerut in i Norge. Kvinnorna i trakten gav sig ut på arbetsvandringar, och männen var sysselsatta med förkörningar. Dessa färder och arbetsvandringar i Tröndelagen och Hälsingland har förskaffat bygden stora kontaktområden, och ett bruk i trakten har medverkat till inflyttningar. Hvarfner, som även jämför giftermålsfältet med flyttningfältet, det område inom vilket in- och utflyttningar till och från orten äger rum, finner att kvinnorna ofta flyttar längre och gifter sig på större avstånd från hemorten än vad männen gör. Slutomdömet blir: »Hemmabyen kan således icke sägas ha dominerat så i fråga om giftermålsrelationer, som man har kunnat konstatera vid andra regionala undersökningar som Österlen i Skåne eller Östmark i Värmland.»

I sin avhandling om Österlen behandlar Börje Hanssen bl. a. olika former av aktivitetsfält.³ Med hjälp av födelseortsuppgifter kan han konstatera, att man i stor utsträckning gifte sig inom det starkt begränsade område, som utgjordes av det egna och de närmast angränsande grannelagen. Exempel ges även på den betydelse gränsen mellan slättbygd och skogsbygd hade

för »åbosläkternas aktivitetsfält» och giftermålsrelationerna. Till skillnad från åborna berördes inte gatehusfolket av denna gräns.

I samband med en undersökning rörande småländsk och öländsk invandring till Gotland under 1700-talet har Arnold Sandberg även granskat vigsel-längder under den för arbetet aktuella tiden.⁴ Flyttnings- och husförhörlängderna tyder på en mycket ringa inflyttning från och kontakt med fastlandet: »Samma bild av ett mot yttvärlden slutet samhälle giva även Näs församlings vigsel- och dödböcker, vilka gå tillbaka till 1686. Av de vigda voro i de flesta fall bägge kontrahenterna från När, och om så ej var fallet, var den ene från När och den andre från någon i allmänhet närbelägen församling på Gotland. Ett enda undantag har iakttagits: år 1687 gifte sig en bonde i När med en kvinna från Öland. I död- och begravningsboken har för de personer, som voro födda utom ön, detta särskilt angivits. Det var fram till 1770-talet förutom några främmande sjömän och några ståndspersoner blott en 91-årig bondkvinna, som var född på Ösel och dog 1689, en i socknen uppfostrad gosse från Karlskrona och en före detta borgare från Vimmerby, som i många år varit omkring på Gotland på tiggeri och år 1768 dog i När vid hög ålder och begrovs i fattigjorden.» Mot slutet av 1700-talet kommer emellertid en omfattande inflyttning av ölänningar och smålänningar till stånd orsakad av missväxt och hungersnöd.

I boken »Kring livets högtider i Örkellunga församling» presenterar Gabrielle Jeansson en bred systematisk undersökning rörande denna skånesockens giftermålsfält baserad på material

från perioden 1722–1921.⁵ De insocknes giftermålsförbindelserna uppgick ännu 1871 till över 80 %, men denna siffra kunde överskridas av andra socknar. Som exempel härpå kan nämnas Södra Unnaryd i sydvästra Småland, där sockeningiftet var nära 85 % åren 1750–1825.⁶ Jeansson redovisar siffror även för olika byars inombyggsiffror. Under perioden 1722–1771 var siffran 43 % för denna s. k. byendogami. Denna siffra sjunker till ca 35 % under perioden 1872–1921. Förklaringen till denna förändring söker hon i befolkningsminskning och ökad rörlighet. Denna endogami växlar mellan de olika byarna. Inom en by, där befolkningen till övervägande del bestod av tjänstefolk och torpare, låg siffran vid 65 %. De utsocknes giftermålsförbindelserna visar ungefär samma bild som i de tidigare nämnda undersökningarna. De visar en ökning från 10 % under den första femtioårsperioden till 27 % under den senaste.

Vissa tendenser i giftermålsfältet går att avläsa under de fyra perioderna. Sålunda utvidgas fältet efter hand markant mot sydväst och städerna Hälsingborg och Ängelholm. Det poängteras att mellan 1822 och 1921 endast tre män kommer från andra sidan smålandsgränsen. Vidare jämföres giftermålsfältet med en karta över ursprungsorterna för de varor, som infördes till höstmarknaden i Örkelunga 1798 (efter B. Hanssen). Detta handelsfält hade en storlek, som giftermålsfältet fick först ett sekel senare. Orsaken till det begränsade giftermålsfältet säges vara socknens relativa folkrikhet och bebyggelsens koncentration till stora byar. Redogörelsen slutar med konstaterandet:

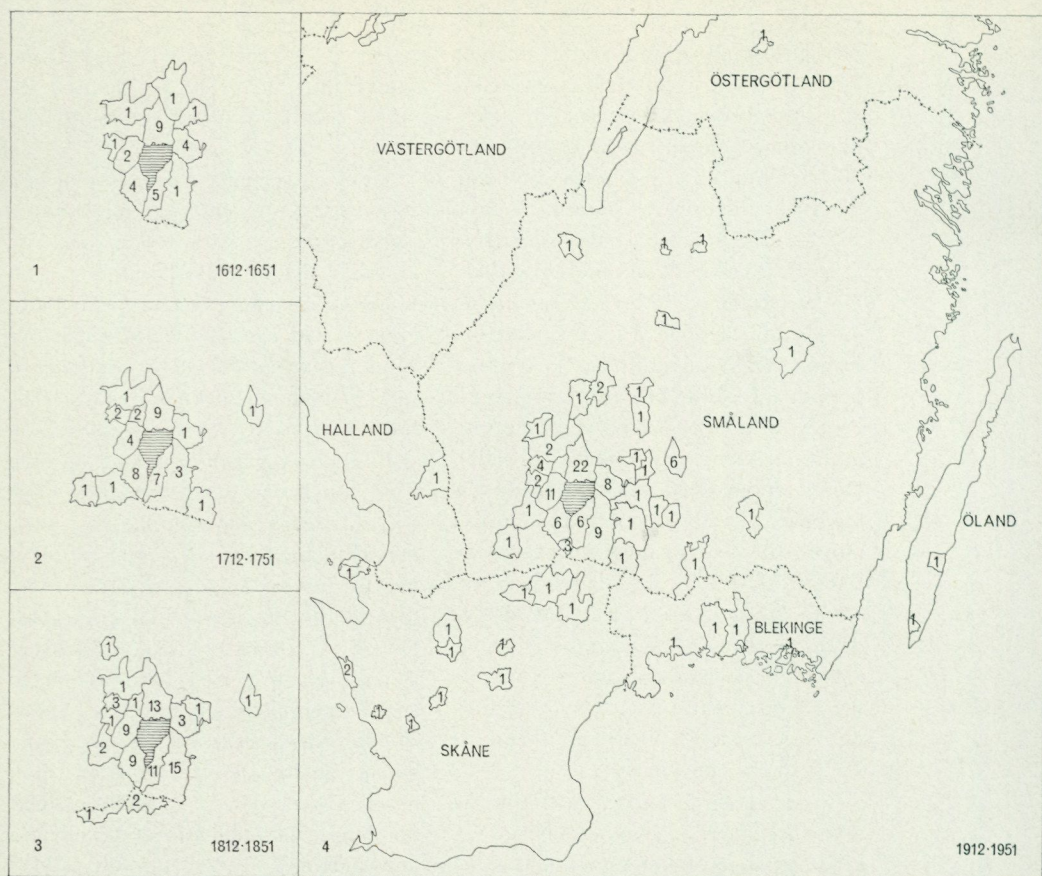
»möjligheterna att råka en äktenskapspartner i gången tid var begränsade, inte främst på grund av sociala avstånd utan framför allt av de rumsliga.»

I det föregående har vi som hastigast stiftat bekantskap med några undersökningar från olika delar av landet. I det följande kommer jag att redogöra för några resultat, som framkommit vid egna undersökningar rörande giftermålsfälten för Agunnaryd och Algutsboda socknar i södra Småland.⁷

På hemväg från Gotland besökte Carl von Linné den 10 augusti 1741 sin födelseort Stenbrohult.⁸ Han skriver då bland annat följande: »Folket här på orten, så väl som i de mesta socknar av Småland vilka gränsa till Skåne eller Bleking, såsom Virestad Torsås, Urshult etc., voro av bägge könen merendels större än på andra ställen, vilket torde vara av de gamla göters oblandade ätt, emedan man härnere ser sällan främlingar, och bonden gifter sällan sin dotter till någon annan än den, som är född i socknen.» Hur stämmer denna uppfattning med den bild av de faktiska förhållandena som kyrkoböckerna lämnar?

Vigsellängderna för Agunnaryd börjar redan 1612, vilket är utomordentligt tidigt, och finns därefter bevarade med undantag av luckor under 1600-talets andra del. Motsvarande längder för Algutsboda börjar 1722. Jag har valt att undersöka fyra fyrtioårsperioder: 1612–1651, 1712–1751, 1812–1851 och 1912–1951.

Agunnaryds socken, som ligger i östra delen av Sunnerbo härad i Kronobergs län, gränsar till Ryssby, Södra

1. Agunnaryds sockens giftermålsfält.

1. 1612—1651.

2. 1712—1751.

3. 1812—1851.

4. 1912—1951.

Agunnaryd är den med vågräta linjer markerade socknen. Siffrorna anger antalet män från resp. socken. Från orter belägna utanför ramen till karta 4 kommer dessutom sex personer.

Ljunga och Pjätteryds socknar i Sunnerbo härad och till Vislanda, Virestad och Stenbrohult i Allbo härad. Invånarantalet var 1805 1 193 personer, 1865 2 105 och 1969 779.⁹ Det är en omväxlande jordbruks- och skogsbrukssocken med ett markant inslag av vattendrag och sjöar. Till skånegränsen, som under den första perioden även var riksgrens mot Danmark, är det ett par mil. Några större genomfartsvägar har aldrig gått genom socknen. Inslaget av säterier och frälsejord har varit mycket betydande. Skattebönder var under äldre tid i mi-

noritet. Någon tätort finns ej inom socknen. Den närmaste staden var, innan Ljunghy blev stad 1936, Växjö, dit det är ca fem mil. Om befolkningen i Agunnaryd heter det i Smålands Beskrifning: »Då deras hufvudsakliga sysselsättning varit jordbruk, äro de ej så vidtberesta och 'belefvade' som befolkningen i häradets västra socknar, där nästan hvarje manlig individ under någon period af sitt lif pröfvat på gårdfarihandlandens mödor och fröjder.»¹⁰

Algutsboda socken ligger i sydöstra Småland och tillhörde Kronobergs län

fram till den 1 januari 1969, då socknen överfördes till Kalmar län. Socknen tillhör Uppvidinge härad med undantag av den s. k. Moshulta fjärding, som innan den delades helt tillhörde Konga härad. Algutsboda gränssar till Madesjö, Örsjö, Vissefjärda och Emmaboda församlingar i Södra Möre härad i Kalmar län, vidare till Ljuder och Långasjö i Konga härad i Kronobergs län samt till Ekeberga och Hälleberga socknar i Uppvidinge härad. På kartorna, fig. 3–5, har de dåtida sockengränserna markerats. Örsjö tillhörde tidigare Madesjö socken. I Emmaboda ingår delar av Algutsboda och Vissefjärda. Till ytan är Algutsboda församling en av de större i södra Sverige. År 1749 var

invånarantalet 2 319, 1805 2 993, 1880 5 391 och 1969 2 958.¹¹ Det är en omväxlande jordbruks- och skogsbrukssocken med ett betydande inslag av glasbruk. Kring de senare har tätorter vuxit upp. Endast ett par säterier har funnits i socknen men åtskillig frälsejord. På en häradskarta från år 1689 kallas vägen söderut »Een ny landswäg åth Carlscona». Till Karlskrona liksom till Växjö och Kalmar är det ungefär sex mil. Till Blekingegränsen, den gamla riksgränsen, är det ett par mil. Socken bildar eget pastorat inom Växjö stift.

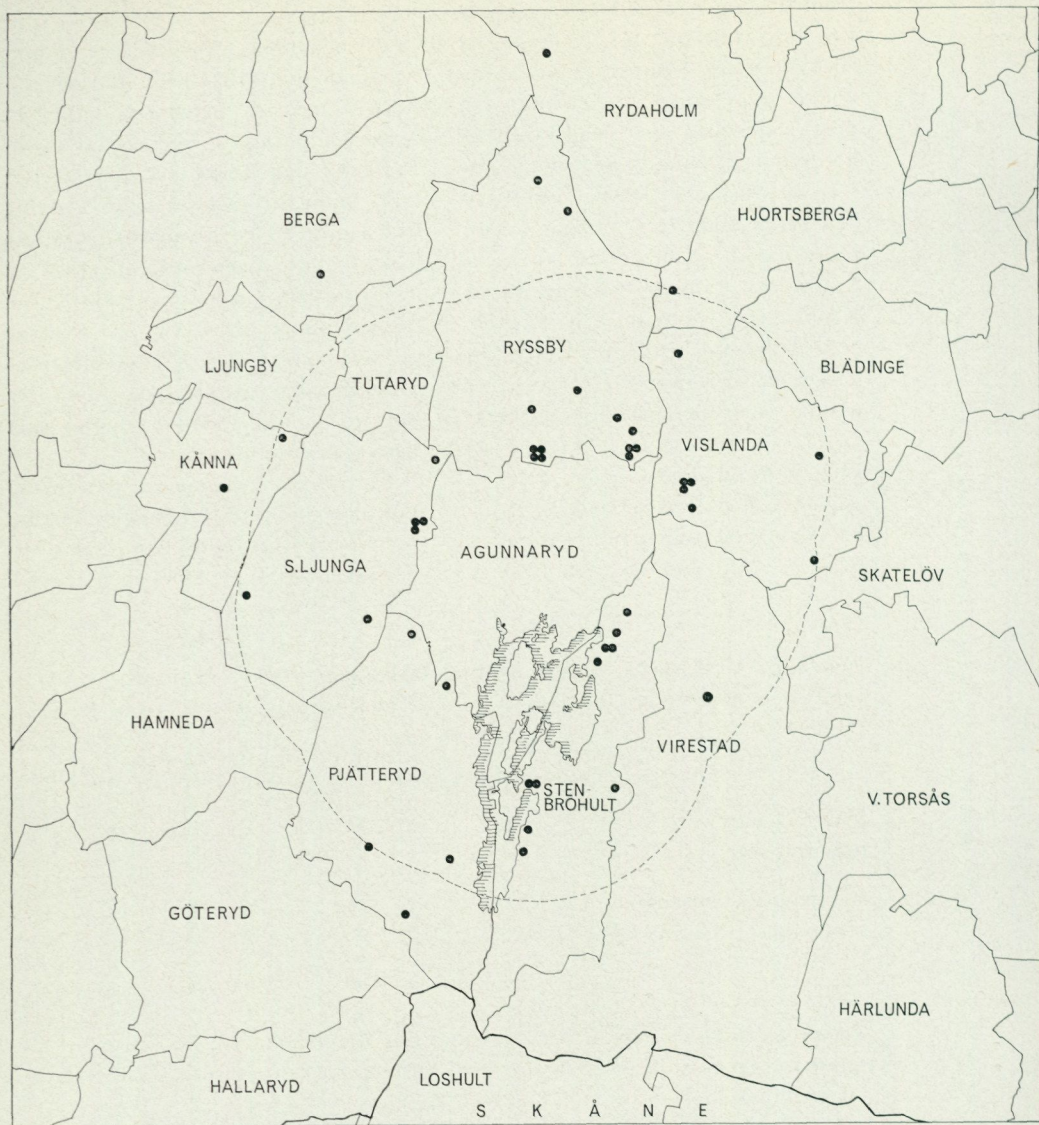
Kartan över Agunnaryds giftermålsfält under de fyra fyrtioårsperioderna, fig. 1, visar, hur fältet har vidgats under seklernas lopp. Männen har kom-

Tabell 1. Antal vigslar mellan kvinnor från Agunnaryds socken och män från samma, angränsande eller längre bort belägen socken. Absoluta tal. Relativa tal med kursiv.

	1612–51		1712–51		1812–51		1912–51	
män från granns:n	25	<i>11</i>	35	<i>10,5</i>	60	<i>14</i>	65	<i>21</i>
män från annan s:n	4	<i>2</i>	9	<i>2,5</i>	16	<i>4</i>	63	<i>20,5</i>
summa utsocknes män	29	<i>13</i>	44	<i>13</i>	76	<i>18</i>	128	<i>41,5</i>
summa insocknes män	202	<i>87</i>	300	<i>87</i>	358	<i>82</i>	180	<i>58,5</i>
summa	231	<i>100</i>	344	<i>100</i>	434	<i>100</i>	308	<i>100</i>

Tabell 2. Antal vigslar mellan kvinnor från Algutsboda socken och män från samma, angränsande eller längre bort belägen socken. Absoluta tal. Relativa tal inom parentes.

	1722–51		1812–51		1912–51	
män från granns:n	114	<i>20,5</i>	134	<i>11,5</i>	175	<i>15,5</i>
män från annan s:n	19	<i>3,5</i>	66	<i>5,5</i>	193	<i>16,5</i>
summa utsocknes män	133	<i>24</i>	200	<i>17</i>	368	<i>32</i>
summa insocknes män	426	<i>76</i>	966	<i>83</i>	778	<i>68</i>
summa	559	<i>100</i>	1 166	<i>100</i>	1 146	<i>100</i>

mit från allt fler socknar för att hämta hustrur i socknen. Det intensiva fältet omfattar fortfarande dock enbart de närmast omkring liggande socknarna, varifrån ännu under den senaste perioden hälften av antalet utsocknes skrivna män kommer. En undersök-

ning rörande männens yrken visar, att de som under tidigare perioder kommer längre ifrån, ofta tillhör de s. k. högre stånden eller är hantverkare eller soldater. Algutsboda hade fler förbindelser med Kalmar och Karlskrona än med länsstaden Växjö.

2. Agunnaryds sockens giftermålsfält 1612—1651. Samtliga utsocknes kontrahenter markerade utom en, som kommer från Växjö och en utan hemort från Stenbrohults s:n. Den streckade linjen markerar avståndet en mil från de närmast gränsen liggande byarna i Agunnaryd. De svarta punkterna markerar hemorterna för de utsocknes skrivna män och kvinnor, vilka ingår äktenskap med personer från Agunnaryd.

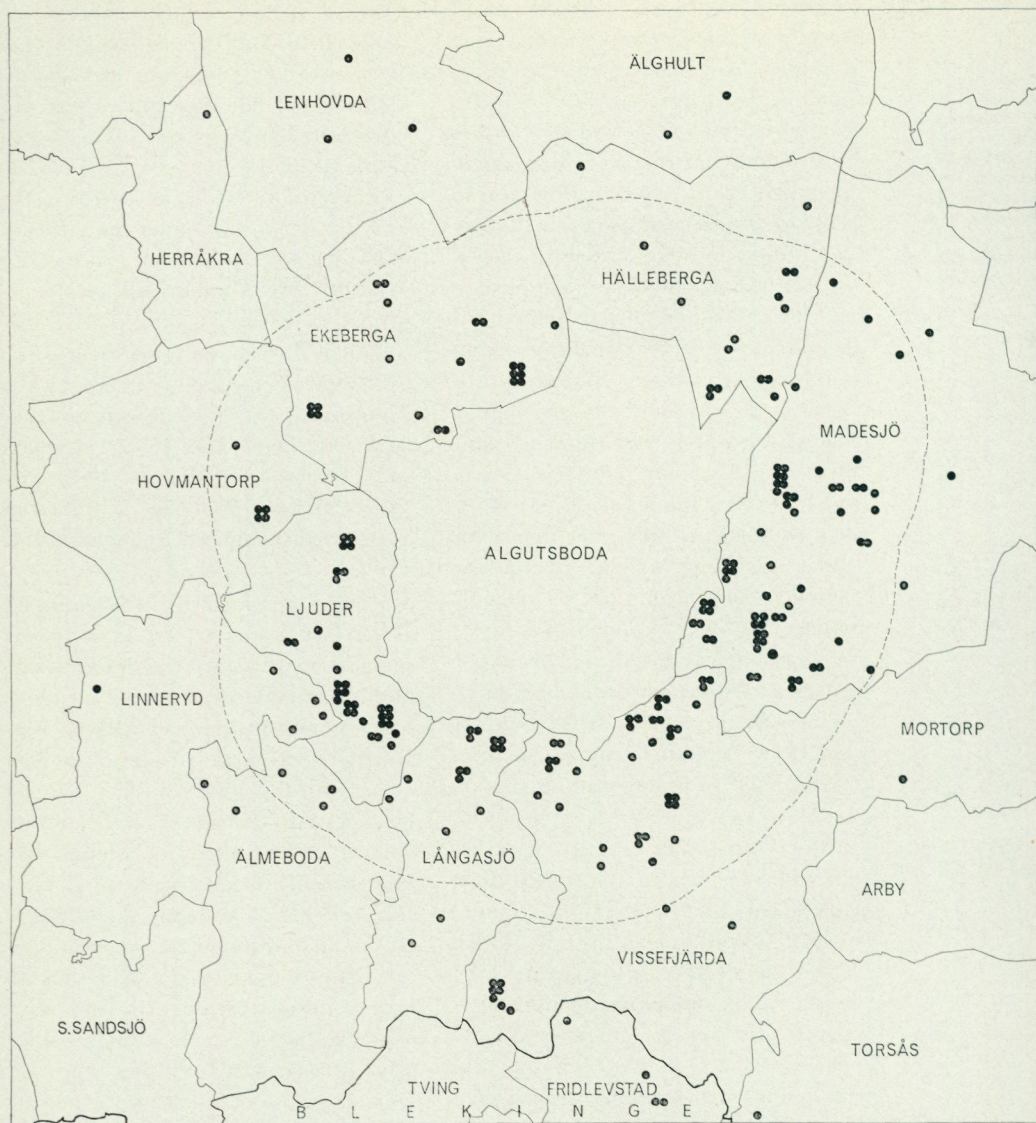
Tabellerna 1 och 2 redovisar antalet män, som vid giftermål med kvinnor i Agunnaryd och Algutsboda kommer från dessa, angränsande eller längre bort belägna socknar. Kartorna visar fältens utsträckning, och genom att siffrorna är inskrivna inom resp. sockens gränser kan man få en viss uppfattning om intensiteten. Proportionen mellan insocknes och utsocknes män liksom mellan män från grannsocknar och män från längre bort belägna socknar framgår av tabellerna. För Agunnaryds del noterar man att procentsatsen för utsocknes män är densamma för perioderna 1612—1651 och 1712—1751. Men under 1800-talsperioden har den ökat något, och ungefär var femte man kommer från annan socken. Under perioden 1912—1951 kommer mer än fyra av tio män från annan socken, och av dessa kommer hälften från angränsande socken. Under de tre tidigare perioderna kommer endast ett obetydligt antal från andra än de angränsande socknarna.

Motsvarande siffror från Algutsboda visar en något annorlunda bild. Under perioden 1722—1751 kommer ungefär var fjärde man från annan socken och främst från någon av de angränsande socknarna. Under 1800-talsperioden har de utsocknes skrivna männens andel sjunkit, och inte ens var femte man kommer från annan socken. Men av alla de utsocknes männen kommer två av tre från de närmast liggande. Man kan eventuellt söka förklaringen till skillnaden mellan dessa båda perioder i befolkningsökningen. Under perioden 1912—1951 har andelen utsocknes män åter ökat men icke alls i samma grad som i

Agunnaryd. Nu kommer ungefär var tredje man från annan socken. Av dessa utsocknes män kommer liksom i Agunnaryd omkring hälften från angränsande socknar och övriga från andra socknar.

Vid jämförelse mellan siffrorna för de båda socknarna finner man det anmärkningsvärt, att andelen utsocknes män för Algutsbodas del icke överskrider motsvarande procentsatser för Agunnaryd utom under perioden 1722—1751. Mellan dessa år är siffran för Algutsboda 24 %, medan motsvarande för Agunnaryd är 13 %. Möjligen kan dessa siffror tyda på större rörlighet under 1700-talet i trakterna kring Algutsboda än i Agunnarydsområdet.

Under perioden 1612—1651 kom 25 av de 231 männen från angränsande socknar och fyra från andra socknar. Det förekommer i några fall att kvinnan kommer från annan socken. Vigseln har i dessa fall troligen ägt rum i mannens hemförsamling. Sådana fall, liksom då båda kontrahenterna kommer från annan församling, har räknats bort i tabellerna 1 och 2. Mellan åren 1612—1651 antecknas tjugott par, där mannen är från Agunnaryd och kvinnan från annan socken. Under övriga perioder är det bara några få fall. Dessa kvinnor kommer från de närmast omkring liggande socknarna. På kartan över Agunnaryds giftermålsfält 1612—1651, fig. 2, är dessa kvinnor medtagna till skillnad från motsvarande periodkarta på fig. 1. Kartan fig. 2 visar den exakta hemorten för de män och kvinnor, vilka under nämnda period gifter sig i Agunnaryd. De allra flesta kommer som synes från socknens omedelbara

grannskap och ofta från byar belägna nära sockengränsen.

Samma bild, om möjligt ännu tydligare, visar följande karta över Algutsboda sockens giftermålsfält 1722–1784, fig. 3. På denna karta är hemorterna markerade för de män, vilka

under nämnda tid gifter sig med kvinnor från Algutsboda. Det stora flertalet kommer från området inom en mil från sockengränsen.

Genom denna karta får vi en uppfattning om varifrån männen kommer. Men hur långt in i socknen gifter de

3. *Algutsboda sockens giftermålsfält 1722—1784.*

Gränser och sockennamn såsom under 1700-talet.

Den streckade linjen markerar avståndet en mil från de närmast gränsen liggande byarna i Algutsboda.

De svarta punkterna markerar hemorterna för de män, vilka ingår äktenskap med kvinnor från Algutsboda.

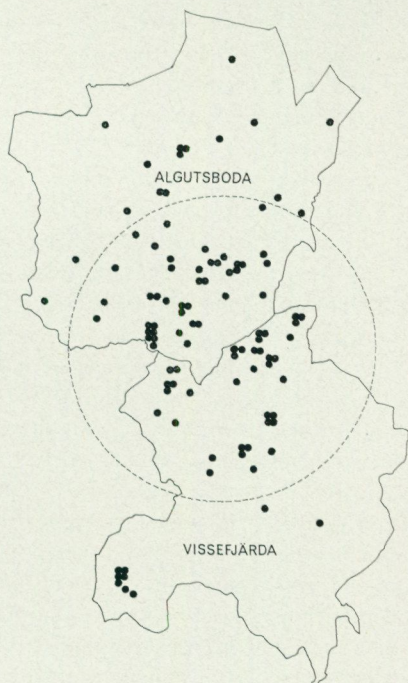
Av totala antalet utsocknes män, 317, är 226 markerade. Övriga personer saknar antingen bestämda hemortsanteckningar i vigsellängderna eller kommer från orter utanför kartans ram. Antalet markeringar inom enmilsradien utgör 62 % av de utsocknes männen, vilket alltså är minimalt.

sig? Kartan över giftermålsförbindelser mellan Algutsboda och Vissefjärda, fig. 4, lämnar svar på denna fråga. Kartan visar hemorterna för de män, som kommer från Vissefjärda församling, samt hemorterna för de kvinnor i Algutsboda, med vilka dessa män ingår äktenskap. Vi konstaterade beträffande föregående karta, fig. 3, att de flesta utsocknes män kom från ett område inom en tänkt enmilsgräns från sockengränsen. Detsamma kan vi konstatera beträffande fig. 4. Männen håller sig, även när de går över sockengränsen, inom en mil från hemsocknens gräns. Cirkeln på kartan markerar detta område av ungefär två mils diameter. Gör vi motsvarande kartor för övriga grannsocknars giftermålsförbindelser med Algutsboda, får de ett likartat utseende. Denna

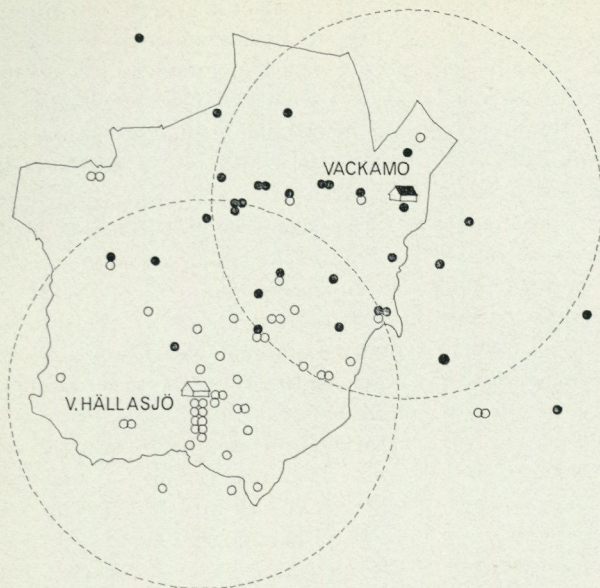
relation mellan männens hemorter i Vissefjärda och kvinnornas hemorter i Algutsboda kan föranleda oss att antaga, att motsvarande förhållande råder beträffande männens från Algutsboda giftermålsfält i de angränsande socknarna.

En sockens giftermålsfält består av byarnas och gårdarnas sammanlagda giftermålsfält. Om man undersöker en relativt folkrik by under en bestämd period, bör man därför kunna få fram en liten enhets giftermålsfält. Kartan fig. 5 vill visa två byars giftermålsfält. Huset med svart tak utmärker byn Vackamo, det med vitt tak betecknar Västra Hällasjö by. De svarta prickarna representerar en person, man eller kvinna, vilken ingår äktenskap med person från Vackamo. De ofyllda ringarna markerar hemorterna för personer, som gifter sig med någon från V. Hällasjö. Tecknen utanför sockengränsen markerar liksom på övriga kartor män, vilka gifter sig med kvinnor från resp. by. Dessa båda byar har tydligt samlade fält, och man kan även här tala om ett fält med en mils radie. Båda byarna är relativt stora och homogena. Mindre byar eller enstaka gårdar kan visa mindre samlade fält. Man torde dock av de flesta byfält kunna utläsa huvudtendensen, att flertalet kontrahenter kommer från området inom en mil från byn eller gården. Topografiska, sociala eller andra faktorer kan emellertid förrycka detta »normalfält».

Undersökningar, som har för avsikt att pejla förhållanden i ett samhälle, måste beakta en rad andra faktorer än avstånden. Topografisk, administrativ, ekonomisk och politisk struktur, nä-

4. *Giftermålsförbindelser mellan Algutsboda och Vissefjärda socknar 1722—1784. Punkterna markerar hemorterna för de män från Vissefjärda vilka gifter sig med kvinnor från de gårdar, vilka är markerade i Algutsboda. Alla kontrahenter ej markerade p g a bristande hemortsuppgifter.*

5. Vackamo och Västra Hällasjö byars giftermålsfält, Algutsboda socken, 1722–1784. Svarta punkter markerar personer som ingår äktenskap med personer från Vackamo, ringar markerar personer som gifter sig i Västra Hällasjö.

ringslivets struktur och befolkningsstrukturen har alla betydelse för ett samhälles utformning.

Liksom städer kan utöva dragningskraft på ett giftermålsfält, kan även en grupp påverka kartbilden. De män som kommer från avlägsna socknar tillhör under äldre tid ofta prästerskapet eller adeln. Dessa och liknande grupper kan ofta påtagligt ge sin prägel åt en sockens fält. Man bör därför särskilja dessa, om man vill finna det intensiva fält, som kan tänkas vara det konstanta kontaktområdet för majoriteten av en sockens invånare.

Vid undersökningar rörande giftermålsfält är det ofta givande att jämföra med samma sockens in- och utflyttningsfält för samma tid, såsom H. Hvarfner även visar i sin Lossenundersökning. Flyttningsfälten synes som regel vara av större omfattning än giftermålsfälten. En egen undersökning rörande dylika fält från tiden

omkring sekelskiftet 1800 för de tre socknar, som bildar Sävsjö stad, Hjärtlanda, Norra Ljunga och Vallsjö, lämnar samma resultat.¹² Kvinnorna synes vara mer benägna att flytta än männen. Dessutom flyttar anmärkningsvärt många familjer. In- och utflyttningsfälten för Algutsboda 1722–1746 visar även de samma bild.

En fråga som är aktuell i samband med giftermålsfälten är, vilken betydelse olika administrativa gränser har för ett fälts utformning. Av de undersökningar jag har gjort vill det synas som om gränser inte utgör något direkt hinder. Giftermålsfälten tycks ha sin omfattning oberoende av härads- eller länsgränser. De topografiska hindren torde snarare ha större betydelse. Den gamla svensk-danska gränsen ställer andra problem. Den närmaste grannsocknen söder om Algutsboda är Vissefjärda, jfr fig. 3. Denna socken ligger vid den gamla gränsen till Danmark, och närmaste grannsocken söderut är Fridlevstad i Blekinge.

I Fridlevstads kyrkoarkiv finns kyrkoböcker bevarade från 1660 och framåt. De börjar alltså ett par år efter det att Blekinge blivit svenskt. De två längderna från 1600-talet är förda vecka för vecka med anteckningar om alla de olika förrättningar. Hemorterna för brudfolken har emellertid inte angivits med samma noggrannhet som i 1600-talslängden från Agunnaryd. Vid genomgång av längden för åren 1660–1681 har jag inte funnit att någon av vigselkontrahenterna angives som hemmahörande i en socken på andra sidan landskapsgränsen. Längre fram i tiden, då det finns mera exakta ortsangivelser, fö-

rekommer namnen på flera smålandssocknar. Andra anteckningar i den tidigare 1600-talslängden ger emellertid vid handen, att släktförbindelser över gränsen förekom. En i boken in-
kilad liten lapp berättar följande: »In Julio 1666 3 uger efter Midsommer wed Wissfierde kirke Baptiz. gaardmands Jon Monssöns barn af Fuur N. Swen Birgitte Carl Moës bar det.» Därefter följer faddrarna, och av dem bor flera på gårdar i Vissefjärda socken. Vidare kan man läsa om flera personer från byar i norra delen av Fridlevstads socken, vilka »med bewilling» har blivit begravda i Vissefjärda. En annan gång har »en Svensk Karl i Wissfierde sogn wed Nafn Jon» blivit utpekad som fader till ett barn. På annat ställe berättas om ett »Pigebarn», som innan det fick dopet blev »ihiellagt» av modern, som var ett svenskt »qwindfolk Wed Nafn Nelle Trueds datter, Kommen fra Hageby wed Calmar, och besofwen af Anders Torbiörnsön». Ett annat år begravs en gammal blind tiggare, som var från grannsocknen Tving i Blekinge men som hade uppehållit sig i Vissefjärda, varifrån han hade en gammal attest »fra Praesten ibidem».¹⁰

Samtidigt som en gräns avskiljer, omsluter den även en form av gemenskap, såsom en socken. Personer bosatta på långt avstånd från varandra kan mötas vid den gemensamma kyrkan. Ofta har just kyrkbacken utgjort medelpunkt och samlingsplats i en socken. Husförhørsrotar, gravölslag och byalag är andra väl reglerade gemenskaper. Olika former av bygdelag eller lag av socknar har utvecklats. Gångsöndagar förekommer fortfarande i vissa trakter. På bestämda helg-

dagar möter då folk från flera socknar upp vid en särskild kyrka, släktingar möts och nya bekantskaper kan stiftas.¹¹

Sammanfattningsvis torde man kunna konstatera, att den lilla enhetens, byns, giftermålsfält under äldre tid har en diameter av ett par mil. Av detta följer att en sockens intensiva fält sträcker sig någon mil utanför sockengränsen. Inom detta fält uppträder sedan andra fält eller hinder av ekonomisk och social natur, vilka ytterligare begränsar möjligheterna för människor att mötas. Detta koncentrerade giftermålsfält synes samtidigt vara det omedelbara kontaktfältet, inom vilket olika slag av utbyte sker och nyheter har möjlighet att nå fram. Dessa fält är inga slutna enheter utan det ena fältet går över i det andra och fungerar sålunda som förmedlare mellan bygder.

¹ John Granlund, Runnö i Kalmarsund, i Stranda. Stranda härads hembygdsförenings årsskrift 31/32 (1957–58).

² Harald Hvarfner, Kontakten med utbys hemma och borta, i Lossen, Liv och arbete vid en härjedalssjö. 1961.

³ Börje Hansen, Österlen. 1952.

⁴ Arnold Sandberg, Småländsk och öländsk invandring till Gotland under 1700-talet, i Festskrift till Gottfrid Carlsson. 1952.

⁵ Gabrielle Jeansson & Inga Kindblom, Kring livets högtider i Örkelljunga församling. 1968.

⁶ Nils-Arvid Bringéus, Unnarydsborna. 1967, s. 62.

⁷ Det material jag utnyttjat har i huvudsak varit följande: Agunnaryds kyrkoarkiv i landsarkivet i Vadstena: lysnings- och vigselböcker 1612–1651, 1712–1751, 1812–1851. – Kyrkoarki-

vet i Agunnaryd: lysnings- och vigsel-
längder 1912–1951. – Algutsboda kyr-
koarkiv i landsarkivet i Vadstena: lys-
nings- och vigsellängder 1722–1864. –
Kyrkoarkivet i Algutsboda: lysnings-
och vigsellängder 1865–1968.

⁸ Carl von Linnés Gotländska resa för-
rättad 1741. Utg. av B. Molde. 1957.

⁹ Folkmängdsuppgifterna 1805 och 1865
hämtade ur Emigrationsutredningen,
bil. 5. Bygdestatistik. 1910.

¹⁰ Josef Rosengren, Ny Smålands be-
skrifning. 1910.

¹¹ Folkmängdsuppgiften 1749 ur Befolk-
ningsstatistiska tabeller i kyrkoarkivet
i Algutsboda. Åren 1805 och 1880 ur
Emigrationsutredningen, bil. 5. Bygde-
statistik. 1910.

¹² Gunnar Gabriel Kvillner, Flyttnings-
och giftermålsfält, i Tre socknar –
Sävsjö stad, d.l. 1967.

¹³ Fridlevstads kyrkoarkiv i landsarkivet
i Lund.

¹⁴ John Granlund, Tröjemåla söndag och
andra ungdomshelger, i Fataburen
1943.

SUMMARY

A study of marriage fields

The marriage field of a parish also gives a good picture of its contact field. The marriage field is no closed unit, the outer parts are at the same time part of other fields. The fields cover each other and thus function as a vehicle for contact between districts. As a rule, the marriage field of the small unity, the village, in former days seems to have had a radius of ca. 10 km. From this follows that the intensity zone of the parish stretches some 10 km outside the parish borders. Social and economic factors also play a part in limiting the possibilities for people to meet. Administrative boundary do not seem to be an obstacle. Topographical conditions influence the marriage field more.

Examples of marriage fields are given for the parishes Agunnaryd and Algutsboda in Southern Småland. Tables 1 and 2 show that of the men who married in these parishes 1612–51, more than 80 % came from the parish. In the 20th century it is ca. 60 %. Of men coming from outside the parish, most, or at least every two, come from a neighbouring parish. Fig. 1 shows the marriage

field of Agunnaryd during four periods: 1612–51, 1712–51, 1812–51, 1912–51. The figures give the number of men from other parishes who have married women from Agunnaryd. Fig. 2 shows the exact place of residence of the men and women who have married persons from Agunnaryd and who are recorded in the marriage-register of the parish 1612–51. The dashed line indicates a distance of 10 km from the villages situated next to the borders of Agunnaryd parish. Fig. 3 shows the place of residence of the non-local men who during the period 1722–1784 married in Algutsboda. Of a total of 317 non-locals the author has been able to locate 226. The number of dots inside the 10 km radius represents 62 % of the non-local men. This is the minimum figure. The majority is keeping within a distance of a 20 km radius, as shown in figs. 4 and 5 (period 1722–1784). Fig. 4 shows the place of residence of men from Vissefjärda who married women from the farms indicated in Algutsboda. Fig. 5 shows the marriage fields of two villages.